

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för kultur-, religions- och utbildningsvetenskap

Skolan, eleven – bilden av islam

Vad är medvetet och vad är omedvetet?

Mikaela Svensson

HT13

Uppsats, Grundnivå (kandidatexamen), 15 hp
Religion med ämnesdidaktisk inriktning
Religion C
Lärarprogrammet inriktning religion mot senare år och gymnasiet.

Handledare: Tomas Appelqvist
Examinator: Febe Orest

Abstract

Uppsatsens syfte är att genom enkätundersökning kombinerat med litteraturstudium kontrollera om elevers uppfattning om islam även bidrar till deras inställning om läromedel, religionsundervisning och samhällsbild. Undersökningen kommer också försöka se de medvetna och omedvetna faktorerna som kan ligga till grund för elevernas tyckande.

Undersökningen kommer att göras på gymnasieelever från tre olika program där samtliga läser religionskunskap kurs 1 samt avslutat momentet islam.

Nyckelord: elever och islam, islam och läromedel, islam och undervisning, islam och samhälle, elevers tyckande.

Innehåll

Bakgrund	4
Disposition.....	5
Syfte och frågeställningar	6
Teori och Metod	7
Teorival	7
Metodval	9
Urval	9
Genomförande	11
Enkäten	11
Tidigare forskning	14
Skolan, eleven – bilden av islam	16
Islam och läroboken	17
Islam och undervisningen.....	19
Islam och massmedia	21
Vikten av elevens tyckande	22
Enkätresultat	24
Analys.....	28
Sammanfattning.....	32
Källförteckning.....	33
Bilaga.....	35

Bakgrund

Det är inte ovanligt att man – också här i Sverige – möter människor som är rädda för islam. De har då en föreställning om den muslimska världen som något farligt, att den utgör en maktblockad som hotar att uppsluka Europa och hela världen. Men en sak är säker, den bilden stämmer dåligt med verkligheten, eller snarare: den stämmer inte alls.¹

Detta skrev professorn i islamologi, Jan Hjärpe i boken *Möte med människor av annan tro*. Jag liksom Hjärpe anser att allmänheten nog uppfattar någon form av blockad mellan oss svenskar och det muslimska folket. Men varför är då människorna rädda och varför bygger dessa upp en blockad? För att besvara sådana typer av frågor krävs en vetenskaplig studie som mycket troligt behöver avgränsas på grund av sin storlek och problematik.

Att studera ungdomar och deras åsikter är för mig ett relevant område, inte bara för att dessa en dag kommer att ta över vårt svenska samhälle, utan också för att jag som blivande lärare har chansen att hjälpa dem att bli demokratiska människor. För mig förknippas demokrati starkt med jämlikhet, allas rätt att få uttrycka sig och vara med. Men även om jag som blivande lärare har visioner så måste också skolväsendet åberopa detta.

Skolan har under en lång tid arbetat med jämlikhet och respekt. Inte bara för enskilda individer men också för religiositet. Men detta innebär inte automatiskt att eleverna kommer fostras till sådana varelser. Att studera skolan är på grund av detta en viktig del i denna undersökning. Har skolan alltid varit jämlik och respektfull mot alla oavsett religion? Och om inte, kan skolan vara en anledning till varför Hjärpe anser att det finns en maktblockad mellan svenskar och muslimer?

I denna undersökning kommer jag att studera gymnasieelevers uppfattning om islam. Är elever islamfientliga och anser de att undervisningen framställer islam på ett neutralt

---

¹ (Hjärpe, 1998, s. 99)

sett? Är det också så att dagens elever tolkar religionsundervisningen utifrån hur de själva uppfattar religion, eller islam och är det i sådana fall en medveten handling?

Disposition

Den första delen som kommer presenteras är *Syfte och Frågeställningar*. Under denna rubrik kommer jag redogöra för syftet samt ge en inblick i mitt upplägg. Den andra delen av uppsatsen är *Teori och Metod*. Det är under denna del jag kommer presentera det vetenskapliga upplägget samt redogöra för detta. Den tredje delen av uppsatsen är *Urval, Genomförande och Enkät*. Dessa tre delar är sammanhängande och syftar till att ge en klarhet i mina val och avgränsningar, mitt genomförande av enkätundersökningen samt att förklara upplägget med enkäten. Enkätendelen ska också hjälpa läsaren att förstå min tanke bakom frågorna/svarsalternativen samt bringa klarhet i varför jag gjort på det sätt jag gjort. Den fjärde delen av uppsatsen heter *Tidigare forskning*. Denna del kommer att presentera tidigare forskning på området samt den forskning jag valt att använda. Den femte delen heter *Skolan – eleven – bilden av islam*. Detta kommer att vara den del som litteraturstudien främst kommer att vila på. I denna del kommer jag låta ”böckerna tala”. Avsnittet handlar om hur läroböcker framställer islam, hur läraren agerar i religionsundervisningen, massmedias roll i skolan samt hur elevens situation kan bli påverkad utav detta. Den sjätte delen i uppsatsen är *Enkätresultat*. Det är under denna rubrik jag kommer redovisa resultatet för enkätundersökningen. Den sjunde delen är *Analys*. Under analys kommer jag att knyta samman resultatet med den litteraturstudie jag gjort tidigare för att försöka komma fram till ett både medvetet men också omedvetet svar på undersökningen. Som avslutande del kommer *Sammanfattning*. Under denna rubrik kommer jag att sammanfatta uppsatsens syfte, frågeställningar och resultat.

Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att försöka ta reda på hur elever ser på islam i undervisningen, läroboken och massmedia. Jag kommer även att granska om elevens egna åsikter om islam har en inverkan på hur de själva uppfattar islam i skolan och i media.

I undersökningen kommer en kvantitativ metod att användas eftersom jag kommer utföra en enkätundersökning. Eftersom enkätundersökningen inte är så stor kommer uppsatsen även kombineras med en litteraturstudie.

Mina frågeställningar som kommer försöka besvaras i denna uppsats är följande:

- 1. Finns det ett samband mellan elevers egen inställning till islam och hur de ser på undervisning, lärobok och massmedia?*
- 2. Vilka orsaker kan ligga till grund för elevernas åsikter, medvetet eller omedvetet?*

Den första frågeställningen kommer att behandlas genom en enkätundersökning medan den andra frågeställningen kommer att försöka besvaras med hjälp av litteraturen.

Mitt mål är att genom en komplettering av de båda få ut någon form av ”sanningsbild” av vad elever egentligen tycker, medvetet och omedvetet.

Med medvetet avser jag elevernas aktiva val och med omedvetet menar jag bidragande faktorer så som historiska händelser, seder samt normer.

Teori och Metod

För en trovärdig undersökning och en vetenskaplig uppsats måste forskarens resultat grunda sig på metoder och tillvägagångssätt.² Av denna anledning kommer jag nedan att redogöra för min teori samt mitt metodval för denna uppsats.

Teorival

I denna uppsats kommer jag att använda en sociologisk teori. Detta för att en sociologisk teori föreslår ett samband mellan två eller flera sociala koncept. Med andra ord försöker teorin förklara varför ett samhällsfenomen uppstår. Men för att teorin ska kunna byggas upp krävs det data. I mitt fall använder jag mig utav enkäter.

För att vara mer specifik kommer jag att använda den sociologiska utbytesteorin. Denna teori innebär att allt socialt samspel i grunden består av kommunikativa akter, genom vilka samförstånd skapas och normer upprättas.³ George H. Mead är enligt Larsson och Engdahl en av de främsta representanterna för idén om ömsesidig förståelse som den mest grundläggande faktorn i socialt samspel.⁴ Han betraktar samförstånd som en förutsättning och ett medium för andra sociala processer. Kommunikation enligt Mead innebär att människor inte bara reagerar på varandra, utan också förstår varandra.⁵ Vidare handlar Mead utifrån den symboliska interaktionismen. Synsättet ligger i ett antagande att de råder en skillnad mellan djurens reaktioner och människans handlingar.⁶ Mead menar att handlingar förutsätter ett medveteande och ett medvetande är något specifikt för människans art.⁷ Jaget är också något som är specifikt för människan. Människan är den enda varelsen som både kan vara subjekt och objekt, det vill säga människan kan både uppleva och vara medveten om upplevelsen.⁸ Mead menar att människor har ett större utrymme för flexibilitet eftersom att en människa i en viss

---

² (Denscombe, 2009, s. 378)

³ (Engdahl, 2011, s. 103)

⁴ (Engdahl, 2011, s. 103)

⁵ (Engdahl, 2011, s. 103)

⁶ (Cuff, 1979, s. 125)

⁷ (Cuff, 1979, s. 125)

⁸ (Cuff, 1979, s. 125)

situation kan bete sig på ett vis men vid ett annat tillfälle på ett helt annat.⁹ Människan kan forma sina handlingar utifrån förväntningar om vad som ska ske. Efteråt kan hon sedan bedöma sina handlingar utifrån vad som faktiskt inträffade och anpassa sina förväntningar och framtida handlingar på basis av tidigare erfarenheter.¹⁰ Mead menar att om människan har förmågan att se framtiden, att planera sina handlingar och att reflektera över förflutna handlingar, så måste hon också ha förmågan att reflektera över sig själv. Det är denna självmedvetenhet som gör oss mänskliga.¹¹ Mead menar att självmedvetandet grundar sig på den enskilda människans förmåga att inta samma attityd gentemot sig själv som andra människor har gentemot henne. Att se på sig själv som ett objekt är att se på sig själv såsom man uppfattas av andra.¹²

I min undersökning kommer jag att försöka studera om det finns ett samband mellan hur elever ser på islam och hur de ser på undervisning, läromedel och samhälle. Jag kommer även granska om skolan är en påverkande faktor i de beslut som elev tar kring ”islamsyn” samt studera om det möjligen finns en segregering mellan muslimer och ”svenskar”.

Utbytesteorin försöker att se hur kommunikativa akter, genom vilka samförstånd skapas och normer upprättas. I detta fall kommer det att kopplas till skolan och den information som de sänder ut till eleverna. Har den en neutral, positiv eller negativ inverkan? Har den varit normskapande för hur elever ser och uppfattar islam? Kan detta i sin tur skapat en kommunikationsbarriär i den mening att människor enbart reagerar på varandra och inte förstår varandra vilket var Meads mening? Ser eleven islam på ett subjektivt eller objektivt sätt och är det i sådana fall detta som leder till segregering? Vikten i detta anser jag ligga på Meads sett att se på människornas reaktion, det vill säga att människan formar sina handlingar utifrån förväntningar om vad som ska ske. Och efteråt kan hon bedöma sina handlingar utifrån vad som faktiskt inträffade och anpassa sina förväntningar och framtida handlingar på basis av tidigare erfarenheter. Detta innebar att om eleverna fått en negativ uppfattning om islam så kanske deras framtida handlingar och förväntningar blir detsamma.

---

⁹ (Cuff, 1979, s. 125)

¹⁰ (Cuff, 1979, s. 125)

¹¹ (Cuff, 1979, s. 125)

¹² (Cuff, 1979, s. 126)

Metodval

Till min hjälp kommer jag att använda en kvantitativ metod med kvalitativa inslag. Detta för att en kvantitativ metod betecknar olika sätt att samla in kvantitativa data, där enkät- och intervjuundersökningar är de vanligaste. Detta menar författaren Annika Eliasson i boken *Kvalitativ metod från början*.

När man använder sig utav kvantitativa metoder är man ute efter den ”breda” uppfattningen/strukturen och inte det komplexa djupet. Fördelen med kvantitativa metoder är enligt Eliasson att metoden arbetar utifrån strukturer vilket gör att analyser av områden går smidigare. Det ger även möjlighet till att studera bredare.¹³ Jag kommer som ovan nämnts också sekundärt att använda mig utav en kvalitativ metod. Detta för att vissa av enkätfrågorna låter eleven tala. Eleven har där möjlighet att redogöra för vad han eller hon anser. Detta anser jag gör enkäterna mer pålitliga och förhoppningsvis ger mig en bättre uppfattning om vad eleverna tycker.

Urval

Professorn i samhällsforskning Martyn Denscombe menar att elever inte måste vara representativa för den undersökning de deltar.¹⁴ Men trots detta måste man ändå göra urval. När jag gjorde mina urval valde jag inte ut de mest representativa klasserna eller eleverna. Däremot valde jag ut de klasser som möjligen kunde ha störst spridning gällande åsikter. Detta för att inte svaren ska uppfattas som enhetliga med endast en grupp av elever. Med spridning menar jag ett yrkesförberedande program, ett studieförberedande program och ett kulturellt program.

Här nedan följer de urval jag gjort följt av motiveringar för varför dessa val har gjorts.

De elever som besvarat enkäten går på samma skola. Detta är en medveten handling eftersom jag då kan se en helhetsbild av vad just en stor del av eleverna på en skola har för åsikter om islam, men även hur de uppfattar sin undervisning på just den skolan.

---

¹³ (Eliasson, 2013 upl 3, s. 30)

¹⁴ (Denscombe, 2009, s. 53)

Den andra delen i urvalet är att eleverna bara läser religion 1 och givetvis har läst om islam. Detta gör att momentet ligger nära i tiden för dessa elever. Hade eleverna istället läst religion 2 eller högre kanske inte momentet islam vore så nära i tid vilket skulle göra att jag fick granska eller i alla fall ta hänsyn till att svaren kan vara felaktigt ihågkomna. En källkritisk granskning skulle då vara lämplig att applicera.

En annan aspekt är också att klasserna kan ses som typiskt ”svenska”. Med detta menas att det till största delen är infödda svenskar i klasserna, alltså inte exempelvis som i Rosengård där 65% av eleverna är muslimer och har en utländsk bakgrund.¹⁵ Detta anser jag vara av vikt att känna till då svaren kan uppfattas annorlunda beroende på om man själv är muslim eller inte. Detta kommer dock inte att framgå i undersökningen, där kommer istället inställningen till islam vara den viktiga faktorn.

Den sista delen av urvalet är att eleverna kommer representeras från olika program. Dessa är Samhällsprogrammet, elprogrammet och estetprogrammet med inriktning musik. Dessa tre är väldigt olika som program och jag anser att dessa kan ge en mycket stor bredd tillsammans då de elever som går dessa linjer oftast skiljer sig något betygmässigt men även åsiktmässigt. Det finns också variation i antalet tjejer och killar. Vidare kan jag också påpeka att de olika programmen haft olika lärare vilket också borde leda till olika resultat.

Som avslutning bör också nämnas att studien främst syftar till att studera elevers syn på islam. Detta innebär att genus inte kommer att behandlas i denna uppsats. Inte heller kommer programindelningen vara synlig i resultatet. Detta eftersom de olika programmens syfte var att bidra med en varierad ”helhet” snarare än olika programs åsikter.

---

¹⁵ (Svanberg, 1999, s. 157)

Genomförande

Jag började med att konstruera enkätfrågor. Dessa frågor skrev jag på ett så tydligt sätt jag bara kunde. (de konkreta formuleringarna kommer att redogöras för under följande rubrik) På frågorna hade jag tre svarsalternativ, positivt, negativt och neutralt. Dessa tre alternativ fanns genomgående i enkäten med undantag för ja och nej frågor. På vissa av frågorna kunde eleven själv skriva ytterligare synpunkter. När frågorna var klara skickade jag ut dessa via mail till några lärare på en gymnasieskola. Efter någon vecka kunde jag besöka skolan för att samla in de enkätsvar som eleverna givit. Det problematiska var att jag skickat ut omkring 120 enkäter men endast fick tillbaka omkring hälften. Detta gjorde undersökningen något mindre än jag först tänkt mig. Det bör tilläggas att enkäterna var frivilliga att fylla i och att namn ej behövde anges, ej heller kön.

När jag mottagit enkäterna började jag med att sortera dessa utifrån elevernas egen uppfattning om islam. Detta resulterade i tre kategorier. De som upplevde islam som en positiv religion, negativ religion och de som såg neutralt på islam. Jag började sedan att utifrån dessa högar beräkna resultatet av vad eleverna hade svarat.

Enkäten

Under denna rubrik tänkte jag behandla den enkät som eleverna besvarade. Jag kommer att kommentera varför jag valt att ha med frågan och vad det kan finnas för svårigheter/risk för missstolkning med enkäten.

Svaralternativen till frågorna kunde besvaras på tre sätt. Eleven kunde svara att han/hon såg positivt, negativt eller neutralt på de frågor som jag ställt. Anledningen till varför jag just valt dessa begrepp är för att eleverna på ett så enkelt vis som möjligt ska kunna förstå innebörden av svaret. Hade jag börjat precisera kanske eleven börjat tveka på vad som egentligen menades med frågan, eleven kan också ha tyckt att språkbruket i frågan varit för svårt och därför gjort frågan svår att svara på. Genom att ha ord som positiv, negativ och neutral tror jag att fler elever kan förstå frågorna och även svara på dem på

ett bättre sätt. Dessvärre kan ju positivt för vissa ha en helt annan innebörd än för andra. Men jag tror ändå att i de fall alternativen presenterades i enkäten så kunde ordets innebörd inte misstolkas alltför mycket. Detta är något jag också kunde styrka när jag gick igenom enkätsvaren. De allra flesta svarade på alla frågor. I de fall eleverna inte svarade var de för att de satt ett kryss mitt emellan eller för att de tyckte att båda kunde vara rätt i olika situationer.

Nedan följer de frågor jag ställt till eleverna.

1. Hur framställs islam i din lärobok?

Med denna fråga avser jag den religionsbok som eleverna använder i sin religionsundervisning. Frågans syfte är att se om eleven uppfattar läroboken som positiv, negativ eller neutral till islam utifrån hur eleven själv ser på islam. Denna fråga kommer också besvaras utifrån författare och jag kommer även själv göra en tolkning av detta.

2. Hur framställs islam i din religionsundervisning?

Med detta menas främst hur läraren framställer islam. Detta genom de material som läraren tar upp/använder sig av, och hur läraren omnämner islam inför eleverna. Även denna fråga kommer vidare att diskuteras via litteratur.

3. Hur ser du på islam?

Detta är den huvudfråga som jag delat in eleverna utifrån. Om eleverna är positivt, negativt eller neutralt inställda till islam.

4. Hur tycker du att islam framställts i samhället?

Med detta menas hur människor i allmänhet ser på islam men också hur media ser på islam.

5. Tycker du att din religionsundervisning speglar samhällets bild utav islam?

Frågan syftar till att se om de som tas upp i undervisningen har samma läggning, positiv, negativ eller neutral som samhället/media.

6. Tror du att religionskunskapen bidrar till att elever får en negativ, positiv eller oförändrad bild av islam?

Med denna fråga vill jag undersöka om eleverna tycker att religionskunskapen förändrar deras bild utav islam, eller på något sätt har en inverkan.

7. Tror du att religionskunskapen kan göra skillnad för hur elever tänker och tycker om islam?

Denna fråga är viktig eftersom det i kursmålen för religionskunskap står följande:

Undervisningen ska ta sin utgångspunkt i en samhällssyn som präglas av öppenhet i fråga om livsstilar, livshållningar och människors olikheter samt ge eleverna möjlighet att utveckla en beredskap att förstå och leva i ett samhälle präglad av mångfald.¹⁶

Denna fråga kan dock misstolkas då det inte står att eleverna utgår från en negativ bild. Med detta kan även menas att eleverna redan ser islam på ett neutralt eller positivt sätt och i och med detta menar att den bilden inte kommer förändras på grund utav religionsundervisningen. Det kan också upplevas som en fråga som man delvis kan svara ja och delvis nej på vilket gör att frågan i dess mening inte blir besvarad tillfullo.

---

¹⁶ (Skolverket, 2011)

Tidigare forskning

När det gäller religionsdidaktiken finns det en stor mängd forskning. Av denna har en stor del ägnats åt elever och islam. I denna uppsats har jag försökt att använda mig av varierande litteratur. Men av dessa har ändå några blivit mer centrala. Främst boken *Skolboksislam* skriven av Kjell Härenstam. Andra författare som jag haft stor nytta av och som givetvis är insatta på området är Jan Hjärpe och Carl E Olivestam. Jag tänker därför lägga störst fokus vid dessa tre.

Kjell Härenstam är religionsvetare, med en religionsfilosofisk forskarutbildning. Det arbete jag valt att använda i denna uppsats är hans bok *Skolboks-islam, Analys av bilden av islam i läroboken i religionskunskap* från 1993. Boken *Skolboks-islam* är det svenska bidraget till ett europeiskt forskningsprojekt, *Islam in Textbooks*.

Bokens handlar om problematiken kring religionskunskap med fokus på islam i den svenska skolan. Härenstams visar i detta avseende hur läroboken framställt islam.¹⁷ Han visar även tydligt på relevanta faktorer så som nationella läroplaner, läromedelmarknaden samt gör en undersökning kring bilden av islam.¹⁸ Detta för att visa på att det finns en rad faktorer som problematiserar religionsundervisningen i den svenska skolan.

Härenstams forskning har varit en stor grundstomme i denna uppsats. Inte bara genom hans studie kring läromedlen utan också för att Härenstam på ett detaljerat vis tagit upp relevant fakta kring dåtidens läroplaner och läromedel som bidragit till att jag kunnat knyta ihop dåtid med nutid.

Det är också Härenstams avsnitt om Skolan – eleven – bilden av islam som bidragit till mitt uppsatsnamn. Detta för att det just är Kjell Härenstam som fått en mycket stor plats i denna uppsats.

---

¹⁷ (Härenstam, 1993, s. 59)

¹⁸ (Härenstam, 1993, ss. 9-19,30-32,56-57,)

Jan Hjärpe är professor emeritus i islamologi vid Lunds universitet. Av hans verk har två böcker varit till stor hjälp. Det ena är hans avsnitt i boken *Möte med människor av annan tro* från 1998. Boken har som namnet avslöjar givit mig en inblick i hur man här i Sverige bemöter religioner och i detta fall islam. Hjärpes bidrag i denna bok heter ”Den motsägelsefulla bilden” och påvisar en upplevelse av segregationen mellan muslimer och ”svenskar”.¹⁹ Han vill med avsnittet även påvisa den muslimska kulturen då han beskriver hur man på olika sätt kan tolka religionen samt hur den tar sig i uttryck.²⁰ Denna bok har för mig haft som syfte att ge en bild och även bekräfta bilden om ett ”vi och dem” tänkande. Att det finns en segregation mellan svenskar och muslimer.

Hjärpe har även skrivit boken *Tusen och en natt & den elfte september, tankar om islam* från 2003 som inte handlar om islam utan mer fokuserar på perspektiv och frågeställningar som blivit aktuella under Hjärpes 40 år som islamolog och religionshistoriker.²¹ Denna bok har för mig kunnat användas för att se ett större djup och få en större kännedom i hur en religion egentligen kan uttryckas och användas, både för ont och för gott.²²

Carl E Olivestam är professor i utbildningsvetenskap, docent i ämnesdidaktik, doktor i religionsvetenskap men även läromedelsförfattare inom religion, etik och livsfrågor.

Olivestams forskning har hjälpt mig på många vis och inte minst i denna uppsats. Den bok jag använt mig av heter *Religionsdidaktik- om perspektiv, teori, och praktik i religionsundervisningen* och är skriven 2012. Boken är en handbok för religionslärare och fokuserar på religionskunskapens skörhet som ämne men även svårigheten att undervisa i.²³ Boken har försett mig med konkret fakta och datum som kunnat förse mitt arbete med en grundstomme.²⁴ Men den har också kunnat påvisa den problematik som religionsämnet faktiskt har stått och fortfarande står inför vilket varit intressant för detta arbete.

---

¹⁹ (Hjärpe, 1998, s. 99)

²⁰ (Hjärpe, 1998, ss. 100-105)

²¹ (Hjärpe, 2003, s. 7)

²² (Hjärpe, 2003, s. 11)

²³ (Olivestam, 2012, s. 5)

²⁴ (Olivestam, 2012, s. 9)

Förutom den forskning som gjorts på området har det även förekommit ett stort antal uppsatser kring just detta ämne. Dessa har bland annat handlat om läroboksgranskningar gällande islam, gymnasieelevers inställning till religionsämnet, elevers ointresse kring religion, islamuppfattning innan och efter 11 september samt representationen av islam och muslimer i svenska läromedel.

Skolan, eleven – bilden av islam

Under denna rubrik kommer jag utifrån litteraturen att studera läroböcker, lärarens roll och massmedia i ett försök att se vad som omedvetet påverkar eleven. Med omedvetet menar jag saker som eleven själv inte rår för eller tänker över men som ändå framgår i dennes åsikt.

Härenstam skriver:

Undervisningen sker inte i ett tomrum. Skolans information om islam är naturligtvis bara en del av det stora nät av påverkanstrådar som resulterar i bilden av islam hos enskilda elever. Trådarna går bakåt i tiden. Historiska förhållanden och konflikter har skapat en beredskap att se vissa saker, som vi historiskt sett har vant oss att se. Samtidigt tenderar vi att förbise andra [...] Historiskt sett har flera konflikter ägt rum mellan den muslimska världen och det kristna västerlandet. Bilden av muslimen har varit bilden av motståndaren [...] Rädslan har gått in i vårt vanliga språk, och blivit en del av självklara talesätt där bakgrunden för länge sedan förlorat sin aktualitet, men där den omedvetna påverkan finns kvar.²⁵

---

²⁵ (Härenstam, 1993, s. 41)

Islam och läroboken

När det kommer till elevernas läroböcker inom religionsundervisningen har det inte alltid varit lätt, varken för lärare, författare eller den enskilde eleven.

Härenstam skriver:

Läromedelsförfattarens uppgift är inte särskilt enkel. Han har ett begränsat antal sidor på sig och kan bara ta med en begränsad mängd information, och han måste välja! Valet gäller inte bara vad som skall väljas, utan lika mycket vilken typ av fenomen (t.ex. idéer/teologi/filosofi etc. eller >>samhällelig praxis>> etc.)²⁶ som skall väljas som i någon mening karaktäristiskt för >>islam>>. Heterogeniteten inom de skilda >>fenomenområdena>> ger naturligtvis också stora problem. Något som gäller generellt, är ändå, att man som lärare måste göra klart för sig vad man menar när man undervisar om islam. Risken är naturligtvis annars att beteckningen >>islam>> kan stå för nästan vad som helst t.ex. från generaliserande socialantropologiska reportage till allmänna filosofiska spekulationer.²⁷

Härenstam tar i boken Skolboks-islam upp detta problem grundligt och visar även på litteratur från 80-talet som denna problematik illustreras i. Boken Liv, människa, mening från 1980 är en lärobok för gymnasieelever och har benämnt islam på följande vis:

Islam- ett krav att underkasta sig Guds vilja.

>>Om Allah så vill>> De orden är ett vanligt tillägg och förbehåll när muslimer planerar någonting. Framtiden är för alla människor oviss och svår att förutsäga. För islams anhängare gäller att den i sista hand beror på vad Allah har bestämt och inför hans beslut har människan att foga sig [...] Ordet islam är arabiska och brukar översättas med underkastelse. Den troende kallas muslim, ett particip av samma ordstam. Det betyder >>en som underkastar sig>>.

Härmed har vi upptäckt något väsentligt och betydelsefullt i denna religion. Anhängarna har att böja sig för Gud, som kallas Allah, och hans krav. Det är det grundläggande budet och framgår redan av religionens namn.²⁸

Enligt Härenstam gör inte bara läroboken en tolkning av begreppet islam utan den tar också denna tolkning som en utgångspunkt för en allmän karaktäristik av religionen islam och av muslimerna som människor.²⁹

---

²⁶ >> tecknet i citatet kommer från Härenstams egen text. Tecknet återkommer på flera ställen i Härenstams text och därför förekommer det också på flera ställen i min uppsats.

²⁷ (Härenstam, 1993, s. 72)

²⁸ (Andersson, 1980, s. 150)

²⁹ (Härenstam, 1993, s. 59)

Utifrån detta vågar jag påstå att läroboken indirekt sätter en negativ prägel på islam samt genom detta också ger elever en negativ bild/ inkorrekt bild utav islam.

Det som måste tas i åtanke är dock att boken som studerats är över 30 år gammal vilket gör att studium av en mer nutida lärobok vore på sin plats. Jag har till min hjälp valt ut den lärobok de flesta elever använder. Detta på den skola jag gjort min undersökning. Denna bok heter *Relief Livsvägar* och är skriven av Nils-Åke Tidman och Kerstin Wallin. Denna bok inriktar sig på religionskunskap för kurs 1. Detta innebär att boken är avsedd att kunna användas i GY11. När jag bläddrar fram till kapitlet om islam kan jag inte urskilja någon form av ordbeskrivelse av en muslim eller av islam. Boken har i detta fall bortsett från vad ordet islam innebär och istället försökt fokusera på islams historia, seder och bruk. Det som gjorde att boken ändå bekräftade mina farhågor om en svensk islamofobi var en intervju som tagits med i avsnittet. Intervjuen var med en muslimsk flicka som levde i Sverige. I texten kan detta urskiljas:

I en värld av terrorhot och växande islamofobi är hon försiktig med att ta orden muslim i sin mun³⁰

I en annan intervju kan man åter urskilja detta:

Men att vara muslim och bära slöja är inte alltid så lätt i det sekulariserade svenska samhället.³¹

Ur detta kan man utläsa att den svenska läroboken har förändrats drastiskt i hur den framhäver och framställer islam. Detta då boken inte bara använt sig av ett ”lära om” perspektiv utan även ett ”lära av”. (framgår på nästa sida) Detta i form av intervjuer med muslimer i Sverige. Men trots detta finns islamofobin kvar, men kanske inte i dagens lärobok?

Enligt Carl E Olivestam, professor i utbildningsvetenskap samt doktor i religionskunskap finns det en fortsatt problematik kring religionsämnet:

Diskussion och ifrågasättande kring religionsämnet tar inte slut med 2011 års kursplaner. Den pågår på olika sätt och kommer att fortgå. Och främst är det genom lärarnas sätt att tolka och tillämpa nu gällande praktiskt handlande i skolvardagen. Läromedlens utformning bidrar

---

³⁰ (Tidman, 2012 Upl 2, s. 100)

³¹ (Tidman, 2012 Upl 2, s. 103)

likaså. Erfarenheterna hittills angående dessa visar att de stora förlagen i sina nyproducerade läromedel ännu inte – trots reklam om motsatsen – är anpassade till 2011 års kursplaner. Det är därför angeläget att lärarna i valet av läromedel ser till att välja det läromedel som trognast följer kursplaner.³²

Islam och undervisningen

Härenstam skriver:

För många år sedan var jag lärare på ett vuxengymnasium. Jag skulle undervisa om islam. En av mina elever, Muhammed, själv muslim, fick mig att förstå att det fanns en hel del som jag påstod vara typiskt för islam, som han som muslim inte alls kände igen.³³

Michael Grimmith, brittisk religionspedagog menar att det finns två slags kunskap. Den ena förvärfvas genom att man lär sig om religioner och den andra genom att lära sig av religioner.³⁴ Att lära om religioner innebär att skaffa sig faktakunskaper om religioner. Perspektivet är distanserat och religionerna framstår därför som exotiska och främmande. Det hjälper inte om läraren försöker framställa den som spännande och lockande.³⁵ Att lära av religion innebär däremot att ens egna tankar och värderingar belyses, kompletteras eller utmanas i mötet med alternativa livstolkningar, att man tvingas till ett personlighetsutvecklande nytänkande.³⁶

Detta visar på den viktiga roll vi som lärare har att inte bara lära ut utan också ge eleverna möjlighet till egna möten med religionen. Detta påvisar även den teori jag använt då teorin menar att kommunikation innebär att människor inte bara reagerar på varandra, utan också förstår varandra.³⁷ Detta har också anammats i den nya läroplanen där man skrivit på följande sätt:

De ska ges möjlighet att reflektera över och analysera människors värderingar och trosföreställningar och därigenom utveckla respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva.[...]

---

³² (Olivestam, 2012, s. 10)

³³ (Härenstam, 1993, s. 1)

³⁴ (Grimmith, 1987)

³⁵ (Furenhed, 2000, s. 117)

³⁶ (Furenhed, 2000, s. 117)

³⁷ (Engdahl, 2011, s. 103)

... ge eleverna möjlighet att utveckla en beredskap att förstå och leva i ett samhälle präglad av mångfald.³⁸

Läroplanen vill med detta påpeka att eleverna inte bara behöver lära om religionen utan också förstå den. Detta för att ge eleverna den förståelse och ömsesidiga respekt de bör ha till andra kulturer och religioner. Detta har i sin tur resulterat till förändringar i religionsämnet. Olivestam skriver på följande sätt:

Under våren 2012 publicerade inspektionen en rapport avseende religionslärares förmåga att undervisa i ämnet religionskunskap. Denna rapport följdes upp under hösten 2012 med kurser och konferenser med syfte att öka lärarnas kompetens och beredskap att förverkliga en ny läroplan och att våga lämna intagna didaktiska positioner.³⁹

Men trots detta har det och kommer alltid finnas hinder. Pedagogikdocenten Gunilla Svingby uttrycker det så här i *Sätt kunskapen i centrum* från 1985:

Ingen lärare är helt fri att göra vad hon finner bäst. Antalet ämnen, liksom tiden för varje ämne, regleras – mera på högstadiet än på klasslärarstadierna. Vilka läroböcker som får skaffas bestäms ofta lokalt för alla lärare på ett visst stadium. >>Kursens>> innehåll och omfattning påverkas av vad de andra lärarna gör och förväntar sig. Läroplanens kursbeskrivningar inverkar åtminstone indirekt genom att läroböckerna försöker anpassa sig till dem. Man kan säga att varje lärare arbetar inramad av en rad begränsningar och utsatt för en hel del påtryckningar. Vissa av ramarna är tydliga och ger mindre utrymme för tolkning. Andra av ramarna är betydligt vagare och kan därmed ges skiftande uttolkning och tillämning. Hit hör kursplanerna.⁴⁰

Efter att ha läst dessa stycken inser man snabbt att läroplanen spelar en stor roll i utformningen av både läroböcker och undervisning. Eftersom vi kommit fram till att läroböckerna i nutiden förhåller sig rätt neutral, i alla fall inte presenterar islam nedvärderande så återstår undervisning och läroplanerna. När man granskar detta stycke ser man att lärarens roll har varit väldigt anonym. Stränga tyglar eller som författaren själv uttrycker det, inramad har gjort att läraren fått stå i periferin för läromedel och läroplaner. Detta är fallet i 1980-talets Sverige. Men hur ser det då ut idag?

Rune Larsson skriver i sin bok *Samtal vid brunnar* att kursplanen i religionskunskap ger stora valmöjligheter till varje enskild lärare att välja och ha variation i metoder och

---

³⁸ (Skolverket, 2011)

³⁹ (Olivestam, 2012, s. 10)

⁴⁰ (Svingby, 1985, s. 167)

innehåll i undervisningen. Valen påverkas också utav vilka förutsättningar och värderingar som varje religionskunskapslärare har. Kursmålen ställer krav på att lärare och elever ska tolka dem och en lärare förväntas att kunna välja ut arbetsmaterial och undervisningsmetoder för att eleverna skall kunna uppnå kursmålen.⁴¹

Det pekar på att religionsundervisningen genom tid blivit mer och mer lärarinfluerad vilket tyder på att lärobokens roll kanske alltmer hamnat i periferin. Detta trots att läroboken alltmer neutraliserar bilden av islam. Det betyder att när läroboken hade som störst makt var den nedlåtande mot islam, läraren hade lite att säga till om utanför ramen. När sedan läraren fick mer att säga till om blev boken mer neutral. Men kan detta vara den slutgiltiga anledningen till varför gymnasieungdomar möjligen anses ha islamkritiska tankar? För att kunna få ett svar på detta måste man även ta med samhället i beräkningen, i detta fall media.

Islam och massmedia

Thus you can readily equate Islam with almost any muslim: Ayatollah Khomeini is the readiest candidate for this. Then you can go on to compare Islam to everything you dislike regardless of whether you say is factually accurate.⁴²

Edward Said, professor i engelsk och komparativ litteratur, menar att just oklarheten i vad man menar när man talar om islam i västerlandet skapar problem. Särskilt massmedia har en tendens, att behandla islam som något relativt entydigt fenomen som ofta står i motsättning till det som är >>normalt västerländskt>>. Resultatet har blivit att islam står för något negativt och främmande om vilket man kan tillåta sig, att säga nästan vad som helst.⁴³ Detta påpekar Härenstam i boken *Skolboks-islam*.

Med detta som grund bör Härenstams observationer om skolan och massmedia lyftas fram. Härenstam utgår här ifrån supplement till Läroplan för gymnasieskolan, LGY-70.⁴⁴

---

⁴¹ (Larsson, 2009, ss. 30,133-134)

⁴² (Said, 1981, ss. 42-44,51)

⁴³ (Härenstam, 1993, s. 64)

⁴⁴ (Härenstam, 1993, s. 56)

Det är inte alldeles lätt att uppfylla dessa läroplansförväntningar i läromedlen. Läroböcker måste ju, inte minst av ekonomiska skäl ha en relativt lång livslängd. De har dessutom en relativt lång produktionstid, vilket inte gör problemet enklare. Hur gör man då när man försöker ge aktuell information? Redan ett ytligt stadium av läromedlen visar i hur hög grad man faktiskt använder massmedias information för att ge just aktuella bilder.⁴⁵

Vidare presenterar Härenstam en rad läromedel som utnyttjat massmedias bild av islam i form av olika krig, våld och politiska konflikter. (framför allt från Saddam Husseins tid) Härenstam menar att risken fanns att läroboken blir massmedias förlängda arm, och inte den kritiska instans som den borde vara.⁴⁶

Detta indikerar att läroböcker under 80-talet varit influerade av massmedia i stor utsträckning.

Innebär detta att elevernas medvetna handlande grundar sig i ett historiskt omedvetande? Vad har detta i sådana fall för inverkan på eleverna?

Vikten av elevens tyckande

Barns tankar på det religiösa området uppstår inte i ett vakuum. De utgår från upplevelser och erfarenheter som barnen får i sin omgivning. Den omgivningen präglas idag bl.a. av en tilltagande pluralism och sekularisering. Ett sekulariserat land får ett sekulariserat barn. Den typiska svenska barnatron av idag tycks vara en tvivlande eller snarare sökande inställning.⁴⁷

Detta skriver Sven Hartman, professor i pedagogik i boken *Livstolkning och värdegrund*. Detta påvisar att barn och unga får intryck av sin omgivning och är ständigt sökande och tvivlande.

Detta gör att elever ständigt söker ny kunskap. Inte bara i samhället utan även i skolan, i ämnena och i detta fall religionsundervisningen.

Vidare skriver Jan Hjärpe följande i *Tusen och en natt*:

---

⁴⁵ (Härenstam, 1993, s. 56)

⁴⁶ (Härenstam, 1993, s. 57)

⁴⁷ (Hartman, 2000, ss. 85-86)

En religion kan verkligen ses som ett språk, med ett väldigt ordförråd, en egen formlära, syntax och prosodi – ett språk som kan uttrycka religiösa känslor och upplevelser, javisst, men också ha en rad profana funktioner. Det kan fungera i sociala och politiska sammanhang – och som ren underhållning. Språket/religionen kan förmedla gemenskap och skönhet. Men också bli verktyget för förtryck, tvång och åtskillnad mellan människor. Det kan användas för att legitimera våld krig, såväl som godhet och fred.⁴⁸

Detta gör det extra viktigt för elever att ta till sig religionskunskapen och de religioner som presenteras. Det innebär inte att eleven själv blir religiös lika lite som att någon som lär sig engelska blir engelsman. Det handlar om förståelse och ömsesidig respekt.

Vidare följer Härenstams egna tankar kring vad som kan inträffa om läromedlen inte visar större försiktighet när de skriver om islam.

Härenstam skriver:

Vissa läroböcker likställer på ett lite oproblematiskt sätt det arabiska ordet >>islam>> med det svenska ordet underkastelse. Problemet är naturligtvis i viss utsträckning termens beskrivande, deskriptiva innehåll, men det stora problemet är snarare termens känslomässiga mening. Ordet underkastelse har i svenskan en nyans av >>osjälvständighet>>, >>blind lydnad>>, >> brist på eget tänkande>> etc. I en skolsituation är det nog inte de fina nyanserna som blivit kvar, utan de grova förenklingarna. De grova förenklingarna kan sedan bli en utgångspunkt för en allmän uppfattning om religionen islam och om muslimerna.⁴⁹

Detta leder till det Härenstam tidigare syftade till, förståelsen. Om elever via läroboken får lära sig sådana definitioner kommer förståelsen för religionen, den religiöse att förvrängas och troligen får eleven en mycket mer negativ bild utav muslimen.

En av de forskare som har intresserat sig för religionsdidaktik och det ämne jag nu diskuterar är Christina Osbeck. Osbeck är doktor i religionsvetenskap vid Karlstads universitet och har skrivit avhandlingen *Kränkningens livsförståelse* från 2006. I sin avhandling tar Osbeck upp hur religionsämnet kan ses som idealbildning för eleverna men även normerande.⁵⁰

Om då litteraturen i undervisningen är negativ till islam kan detta skapa ett "vi och dem tänk".

---

⁴⁸ (Hjärpe, 2003, s. 11)

⁴⁹ (Härenstam, 1993, s. 60)

⁵⁰ (Osbeck, 2006, ss. 152-156)

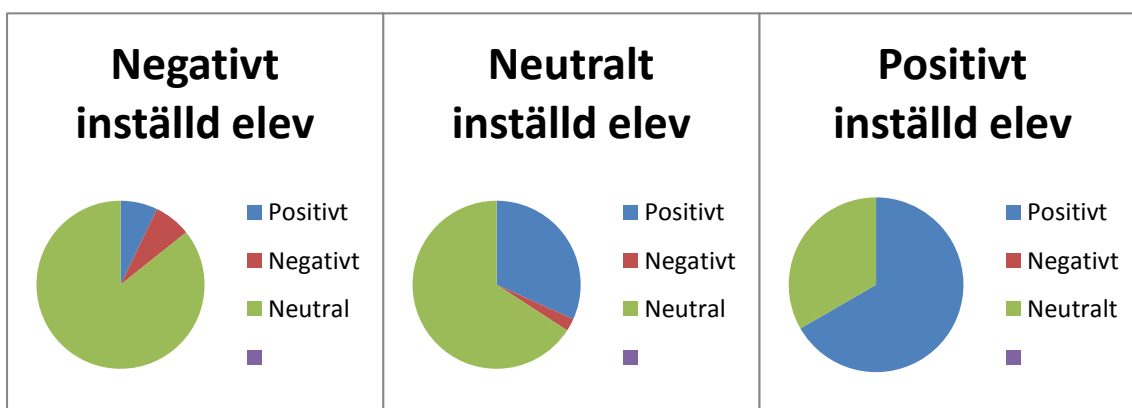
För att verkligen veta om ”mina” elever har ett ”vi och dem” tänk måste resultatet för enkätundersökningen presenteras. Jag kommer därför att göra detta i kommande avsnitt.

Enkätresultat

Enkäten grundar sig på 60 elevsvar fördelade på tre olika inställningar till islam. Undersökningen utgår från elever på tre gymnasieprogram. Samhällsprogrammet, elprogrammet och estetprogrammet med inriktning musik. Svaren nedan kommer att presenteras genom tre tabeller per fråga. Dessa tre tabeller symboliserar elevernas inställning till islam samt deras svar i respektive fråga. Dessa kategorier grundar sig på svaren i fråga 3.

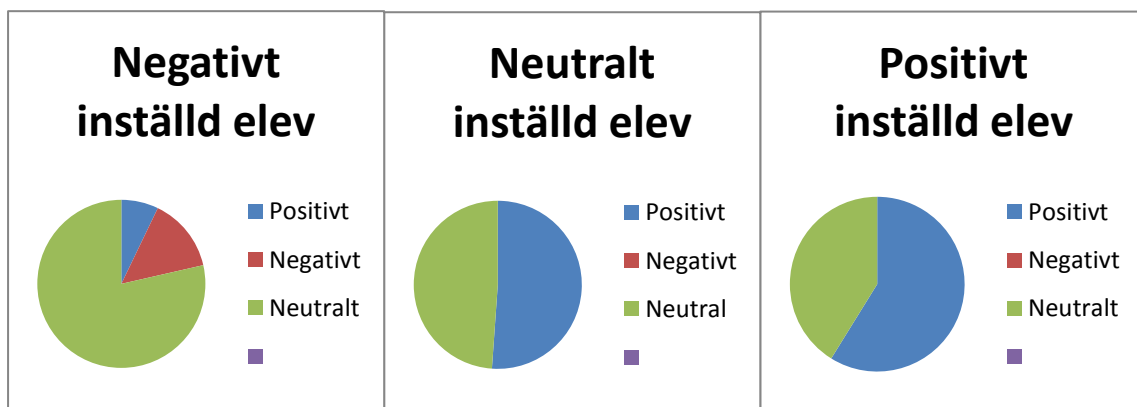
Fördelen med att göra på detta vis är att man tydligt ser hur elevers inställningar påverkar/inte påverkar deras åsikter om undervisning och samhälle.

Fråga 1. Hur framställs islam i din lärobok?

Elever som är negativt och neutralt inställda till islam anser att läroboken framställer islam neutralt medan elever som är positiva till islam tycker att islam framställs positivt. Noterbart är att väldigt få elever anser att läroboken framställer islam negativt.

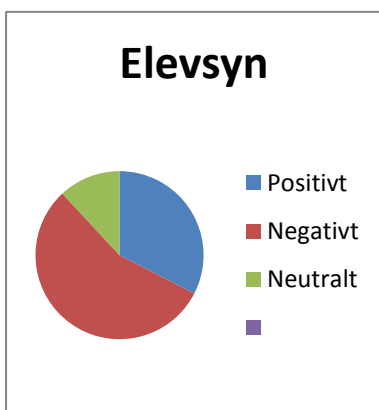
Fråga 2. Hur framställs islam i din religionsundervisning?

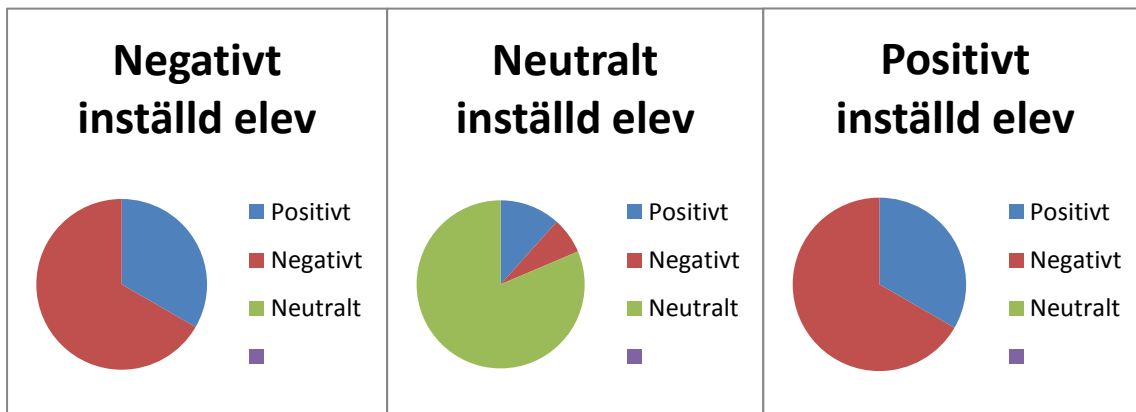
De elever som ser islam på ett negativt sätt anser att undervisningen i islam är neutral. Neutralt inställda elever samt positiva anser att undervisningen är positiv men även mycket neutralt inställd till islam.

Fråga 3. Hur ser du på islam?

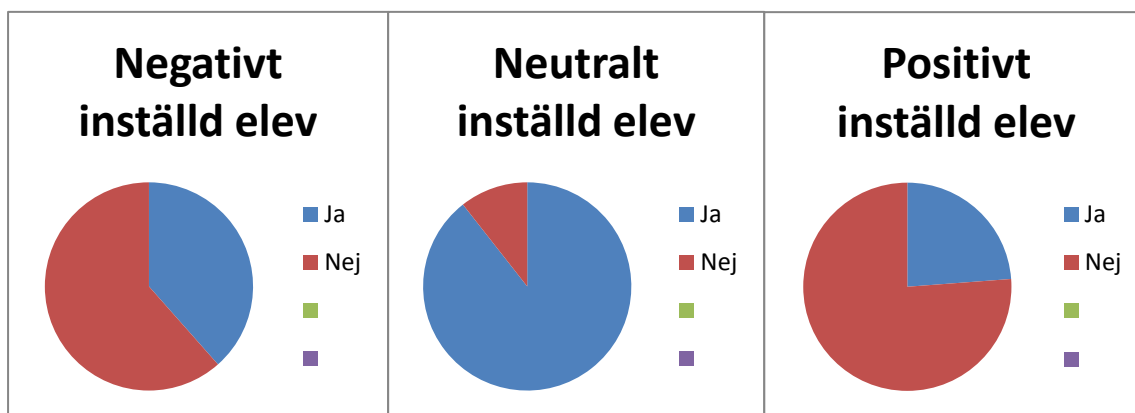
De flesta elever är negativt inställda till islam enligt denna undersökning. Detta representerar över hälften av alla enkäter.

Fråga 4. Hur tycker du att islam framställts i samhället?

Majoriteten av eleverna anser att samhällets bild utav islam är negativ. Detta med undantag för neutralt inställda elever som anser att samhällets bild utav islam är neutral.

Fråga 5. Tycker du att din religionsundervisning speglar samhällets bild utav islam?

Elever med en negativ och positiv bild av islam anser båda att undervisning och samhället inte har samma inställning till islam medan elever med neutral syn anser det motsatta.

Om ja, varför?

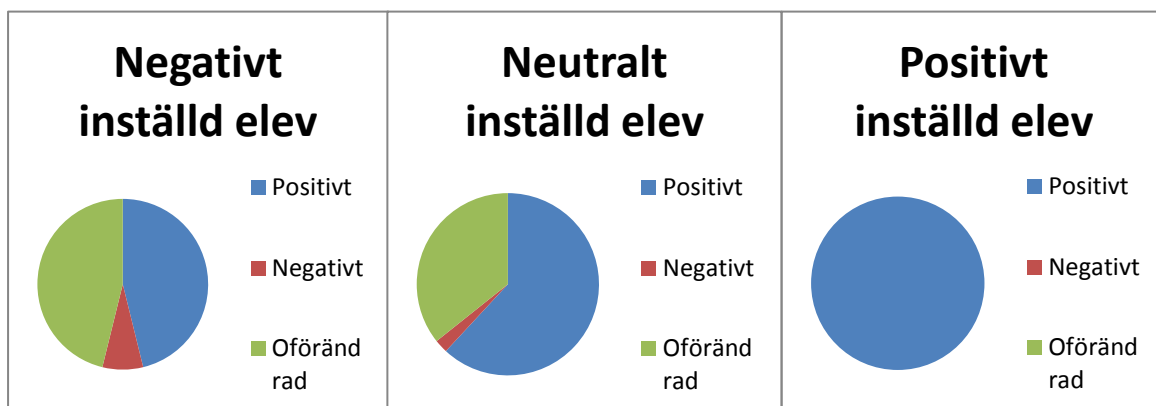
Negativt inställda elever: Undervisningen väger upp båda sidor, undervisningen är positiv mot islam och det är inte samhället.

Om nej, varför?

Negativt inställda elever: Samhället är fördomsfullt.

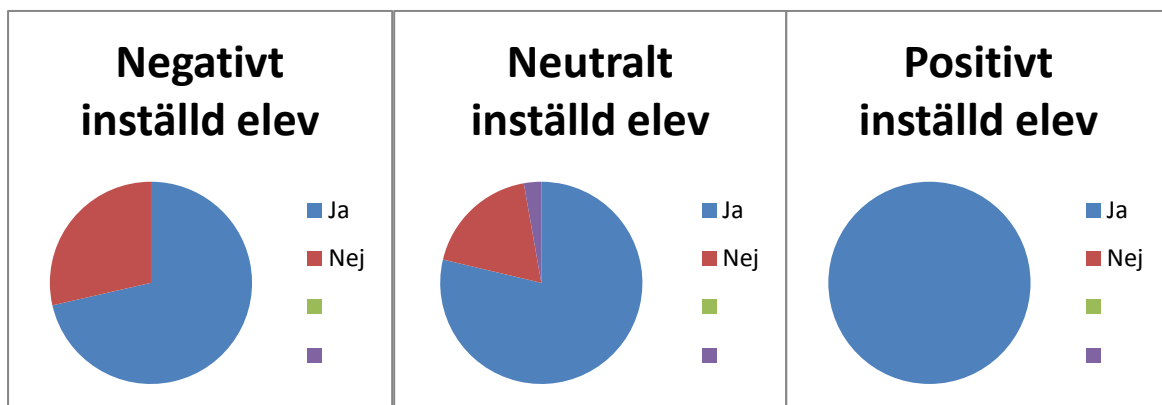
Neutralt inställda elever: Neutralt i klassrummet. Man tror mycket som inte är sant som man får reda på i boken(undervisningen). Det är inte hela sanningen som visas i skolan.

Fråga 6. Tror du att religionskunskapen bidrar till att elever får en positiv, negativ eller oförändrad bild utav islam?

Majoriteten av eleverna anser att undervisningen bidrar till en mer positiv bild av islam. Resterande elever anser att undervisningen inte har någon inverkan för elevbilden men undantag för ett fåtal som tycker att undervisningen bidrar till en negativ bild.

Fråga 7. Tror du att religionskunskapen kan göra skillnad för hur elever tänker och tycker om islam?

De flesta elever anser att religionsundervisningen kan göra skillnad i fråga om hur elever ser på islam. Cirka en fjärdedel av de negativt och neutralt inställda eleverna anser att religionsundervisningen inte kan göra någon skillnad.

Om ja, varför?

Negativt inställda elever: En rättvisare bild.

Man får se båda sidor och kan därför ha möjlighet att förändras.

Neutralt inställda elever: Man får reda på vad som är sant och falskt.

Man får mer kunskap som gör skillnad. Man får en förståelse för religioner.

Positivt inställda elever: Media påverkar oss negativt, skolan visar en positiv bild.

Om nej, varför?

Negativt inställda elever: Går ej att påverka/ändra.

Analys

Enligt enkäterna anser eleverna trots sin uppfattning om islam att läroboken och undervisningen är neutral eller rent av positiv till islam. Trots detta uppger mer än hälften av alla elever att de uppfattar islam på ett negativt sätt. Enligt enkätundersökningen skulle man kunna dra slutsatsen att eleverna endast blivit påverkade av samhället då majoriteten av eleverna faktiskt skrev att de uppfattade att samhällets bild utav islam var negativ.

Om vi istället lägger till den litteraturstudie jag gjort inser man snabbt att detta inte kan vara den enda anledningen. Skolan är som tidigare nämnts kanske oskyldig till att nedvärdera islam i dessa tider vilket gör att skolan idag inte kan föra vidare den negativa bilden utav islam. Men om man ser tillbaka till tidigt 80-tal kan man tydligt se negativiteten i islamundervisningen. Enligt Härenstam kunde man även tydligt knyta läroboken till massmedia under denna tid vilket gav elever under 80-talet en mycket orealistisk bild utav islam.

Så varför är detta av värde idag?

Enligt forskarna finns det en koppling tillbaks i tiden. Härenstam kopplar det hela tillbaka till korstågsten då kristna och muslimer slogs om det heliga landet. Den ständiga kampen mot ”fienden” som har levt vidare genom oss alla. Forskarna menar även att vi i vårt vardagsbruk tagit oss nya vanor i språk och skrift när vi talar om invandrare och muslimer, inte bara från historisk tid utan också tack vare skolan.

När skolan så som Härenstam nämner, likställer på ett lite oproblematiskt sätt det arabiska ordet islam med det svenska ordet underkastelse så kan problem uppstå.⁵¹ Detta eftersom ordet kan tolkas på oändligt många vis, men enligt Härenstam finns det en

---

⁵¹ (Härenstam, 1993, s. 60)

känslomässig mening i ordet som gör ordet negativt laddat. Vidare bör också poängteras att 80-talets religionsundervisning hade en massmedievinkel vilket gav eleverna uppfattningen att islam är en våldsam och krigisk religion.

Men trots detta upplever dagens religionselever inte religionsundervisningen eller dess läromedel som fientliga mot islam. Däremot är negativiteten mot islam som religion utanför skolan fortfarande närvarande.

Enligt den sociologiska utbytesteorin består allt socialt samspel i grunden av kommunikativa akter, genom vilka samförstånd skapas och normer upprättas.⁵²

I Sverige idag är de största normgivande instanserna skolan, hemmet och media/samhället. Vi har kunnat konstatera att skolan som läroinstans under 80-talet visat på nedvärderande och stereotypa bilder av muslimer baserade på Saddam Husseinregimen, vilket speglar en krigisk och hatisk muslim som inte vill människor väl. Även historieskrivningen pekar på hur kristna och muslimer alltid varit i fejd och krig mot varandra vilket har hotat de västerländska traditionerna. Detta har lett till att samhället byggt upp en blockad mot muslimer och troligen gjort den tidigare 80-tals generationen mer eller mindre islamfientliga. Allt detta har i sin tur lett till hur dagens gymnasielever ser på islam. Trots att dessa elever inte levt under den tid som ovan beskrivits så har de med all säkerhet blivit påverkade utav denna. Kanske är det för vissa elever en medveten återkoppling till varför de ser islam på ett negativt sett, kanske är det en omedveten påverkan som gjort inverkan på eleven under dennes liv.

Som Sven Hartman sade, barnens tankar på det religiösa området uppstår inte i ett vakuum. Den utgår från upplevelser och erfarenheter som barnen får i sin omgivning.⁵³

Detta innebär också att eleverna med all säkerhet blivit påverkade av nutiden. Detta av bland annat massmedia, vars bild av islam i många fall är negativ. Även vågen av främlingsfientliga partier så som Sverigedemokratierna och Svenskarnas parti visar på en blockad mellan svenskarna och ”de andra” vilket med all säkerhet inte gått eleverna obemärkt förbi.

---

⁵² (Engdahl, 2011, s. 103)

⁵³ (Hartman, 2000, ss. 85-86)

Meads tanke om flexibilitet, att en människa i en viss situation kan bete sig på ett vis men vid ett annat tillfälle på ett helt annat.⁵⁴ Gör att kluvenheten mellan människans tyckande och handlande kan variera beroende på situation. Det är detta som i sin tur leder till segregering och missgynnat socialt samspel. Mead menar dock att människor formar sina handlingar utifrån förväntningar om vad som ska ske. Efteråt kan hon sedan bedöma sina handlingar utifrån vad som faktiskt inträffade och anpassa sina förväntningar och framtida handlingar på basis av tidigare erfarenheter.⁵⁵ Men detta innebär också att man ger utrymme för tvåvägskommunikation. Många gånger bildas en uppfattning om människor utan att ge dessa en chans till att respondera. Exempelvis har jag och fler med mig många gånger stött på människor som ger ett intryck av invandrarfientlighet, men om man istället fokuserar på en specifik individ med invandrarbakgrund som denne känner till ändrar de ofta uppfattning och gör denna till ett undantag.

Samhällets normer är enligt mig en stor anledning till varför människors flexibilitet gjort människan mindre flexibel i synnerhet när det gäller skapandet av nya sociala samspel. Trots detta kan man även se hur flexibiliteten i teorin möjliggör till sociala samspel. När man sedan studerar den nya skolan och läroplanerna (GY11) kan man tydligt se hur vikten ligger på jämlikhet och respekt för alla. Dessutom anser eleverna liksom jag att läromedel och undervisning blivit alltmer neutral/positiv till religion och islam istället för som på 80-talet då man hade en mer negativ inställning till islam.

Mead menar att om människan har förmågan att se framtiden, att planera sina handlingar och att reflektera över förflutna handlingar, så måste hon också ha förmågan att reflektera över sig själv. Detta i sin tur möjliggör för förändring. Den blockad som Jan Hjärpe ansåg att svenskarna såg mellan sig själva och muslimerna kan i denna mening förändras. Detta eftersom teorin möjliggör en förändring för den individuella människan men också för att det i praktiken är 75% av eleverna som själva anser att detta är möjligt.

Som avslutning vill jag nämna Härenstam som talar om påverkans trådar, trådar som kopplar dåtid med nutid samt skapar en beredskap att se vissa saker som vi vant oss att

---

⁵⁴ (Cuff, 1979, s. 125)

⁵⁵ (Cuff, 1979, s. 125)

se, för att sedan förbise andra.⁵⁶ Dessa trådar kommer vi aldrig bli av med eller glömma, men nätet möjliggör till fler trådar som i sin tur kan förändrar och skapar nya normer som förändrar vårt sätt att se. Detta innebär att Meads teori om människan och dess interaktion kan få en mer positiv inverkan på samhället och individen i framtiden.

---

⁵⁶ (Härenstam, 1993, s. 41)

Sammanfattning

Syftet med uppsatsen var att försöka ta reda på hur elever ser på islam och om de påverkar deras syn på undervisningen, läroboken och massmedia. Eftersom att enkätundersökningen var så pass liten (endast 60 enkäter) kompletterade jag även med en litteraturgranskning.

Mina frågeställningar var följande:

1. Finns det ett samband mellan elevers egen inställning till islam och hur de ser på undervisning, lärobok och massmedia?

2. Vilka orsaker kan ligga till grund för elevernas åsikter, medvetet eller omedvetet?

1. Till viss del kunde man utläsa att om en elev exempelvis har en negativ uppfattning till religion svarade den också negativt på andra frågor. Men i de flesta fall visade det sig faktiskt att eleverna tyckte att läromedel och religionsundervisningen var neutral eller i vissa fall även positiv. Man kunde dock utläsa att eleverna i majoriteten var negativt inställd till islam.

2. Man kunde tydligt i litteraturstudien se att bakomliggande orsaker så som historiska händelser samt exempelvis 80-talets läromedel och undervisning kan vara omedvetna anledningar till varför elever idag har en negativ bild utav islam. Massmedia då som nu är fortfarande en medveten och omedveten anledning till islamofobi i Sverige.

Källförteckning

Litteratur

- Andersson, Egon, Löwgren, Arne, Törnvall, Anders. (1980). *Liv, Människa, Mening*. Stockholm: Liber.
- Cuff, E.C, Payne, G.C.F. (1979). *Samhällsvetenskapliga perspektiv*. Göteborg: Korpen.
- Denscombe, Martyn. (2009). *Forskningshandboken*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Eliasson, Annika. (2013 upl 3). *Kvaliativ metod från början*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Engdahl, Oskar, Bengt. Larsson. (2011). *Sociologiska perspektiv, grundläggande begrepp och teorier*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Furenhed, Ragnar. (2000). Undervisning och förståelse - exemplet religionskunskap. i R. F. E Almén, *Livstolkning och värdegrund, Att undervisa om religion, livsfrågor och etik* (ss. 117-118). Linköping: Skapande Vetande.
- Grimmish, Michael. (1987). *Religious education and human development*. Hong Kong: Mc Crimmons.
- Hartman, Sven. G. (2000). Livstolkning hos barn och unga. i R. F.-G. E Almen, *Livstolkning och värdegrund, Att undervisa om religion, livsfrågor och etik* (ss. 85-86). Linköping: Skapande vetande.
- Hjärpe, Jan. (1998). Den motsägelsefulla bilden. i S. A. Flodell, *Möte med människor av annan tro* (ss. 97-114). Skellefteå: Norma.
- Hjärpe, Jan. (2003). *Tusen och en natt*. Stockholm: Prisma.
- Härenstam, Kjell (1993). *Skolboks-islam, Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*. Göteborg: ACTA Göteborgs universitet.
- Larsson, Rune. (2009). *Samtal vid brunnar*. Lund: Arcus

- Olivestam, Carl. E. (2012). *Religionsdidaktik - om perspektiv teori och praktik i religionsundervisningen*. Stockholm: Remus.
- Osbeck, Christina. (2006). *Kränkningens livsförståelse*. Karlstad: Karlstad univeristet.
- Said, Edward. (1981). *Covering islam*. New York: Pantheon
- Svanberg, Ingvar, Westerlund, David. (1999). *Blågul islam?, Muslimer i Sverige*. Falun: Nya Doxa.
- Svingby, Gunilla. (1985). *Sätt kunskapen i centrum*. Stockholm: Liber.
- Tidman, Nils Åke, Wallin, Kesrtin. (2012 Upl 2). *Relief Livsvägar*. Malmö: Gleerups.

Elektroniska källor

- Skolverket. (2011). *Skolverket*. Hämtat från Skolverket:
<http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/rel?tos=gy&subjectCode=rel&lang=s>
v den 07 01 2014

Bilaga

Enkätundersökning

Hur framställs islam i din lärobok?

Boken visar upp islam negativt

Boken visar upp islam positivt

Boken är neutral

Hur framställs islam i din religionsundervisning?

Undervisningen är negativ till islam

Undervisningen är positiv till islam

Undervisningen är neutral gällande islam

Hur ser du på islam?

Jag ser positivt på islam

Jag ser negativt på islam

Jag är neutral gällande islam

Hur tycker du att islam framställts i samhället?

Islam har framställts som en negativ religion

Islam har framställts som en positiv religion

Islam har inte framställts varken positivt eller negativt

Tycker du att din religionsundervisning speglar samhällets bild utav islam?

Ja

Nej

Om ja varför?

Om nej varför?

Tror du att religionskunskapen bidrar till att elever får en

Negativ bild utav islam

Positiv bild utav islam

Oförändrad bild utav islam

Tror du att religionskunskapen kan göra skillnad för hur elever tänker och tycker om islam?

Ja

Nej

Om ja varför

Om nej varför

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!